

הלכות דעות פרק ג (תורגם אוטומטית)

Hebrew

תורגם אוטומטית

סיכום השיעור

סיכום השיעור: רמב"ם הלכות דעות פרק ג'

יהודים שגם הם סוברים שצריך לפרוש מכל התאוות, והוא אומר שאותם יהודים למדו זאת מהגויים. להיות פרוש גדול הוא דבר גוי.

הלכה א – חלק ראשון: "שמא יאמר אדם... אפרוש מהן ביותר"

דברי הרמב"ם: "שמא יאמר אדם, הואיל והתאוה והכבוד והקנאה וכיוצא בהן דרך רעה הן... אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחר – עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא שק וצמר קוצים כגון כומרי אדום – גם זו דרך רעה היא ואסור לילך בה."

פשט:

אצל נזיר כתוב "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש" – חז"ל דורשים: במה חטא הנזיר? שמנע עצמו מן היין. אם נזיר שרק ויתר על יין צריך כפרה, קל וחומר מי שמנע עצמו מכל התענוגות.

חידושים והסברות:

(1) "חטא על הנפש" – נפש כאן פירושה הגוף/האדם:

הפשט הפשוט ב"חטא על הנפש" אצל נזיר הוא שעשה חטא בכך שנטמא (נטמא למת וצריך להתחיל נזירות מחדש). אך חז"ל דורשים ש"נפש" כאן פירושה גופו שלו – חטא כנגד גופו שלו על ידי שמנע עצמו מהנאה.

[הרחבה: "נפש" בתורה אינה בהכרח הגוף בלבד – יכולה לפרש אדם (כמו "נפש יהודית" שפירושה ישראל), או חיים, או "נפש התענוגות". הרמב"ם דן בכך בשמונה פרקים פרק ד'.]

(2) הקל וחומר – מניזר ליושב בתענית:

המימרא המלאה בגמרא (תענית יא.) היא: "אמר רבי אלעזר הקפר: שלא פירש אלא מן היין נקרא חוטא" – נזיר שרק ויתר על יין כבר צריך כפרה. קל וחומר: יושב בתענית, שאינו אוכל ואינו שותה כלל, ודאי חוטא. הרמב"ם משתמש בקל וחומר זה להוכיח שכל צורה של פרישות קיצונית אסורה.

(3) הבנת הרמב"ם בגמרא – דרך הממוצעת:

הרמב"ם לומד את הגמרא בהקשר של שיטתו בדרך הממוצעת: הנזיר נקרא חוטא כי אינו הולך בדרך הממוצעת. כל יסוד דרך הממוצעת הוא שמיעוט אינו טוב יותר מריבוי – שתי הקיצוניות רעות. "דרך רעה" הרי אינה "דרך טובה וישרה", שהיא הדרך הממוצעת. הרמב"ם אינו משתמש בנזיר כדין בנזירות בלבד – הוא לומד מפרשת נזיר נקודה כללית: מניעת התענוגות היא גם חטא.

(4) נזירות כדרך תשובה – ו"תשובה על התשובה":

קושיה חמורה: נזירות רגילה היא הרבה פעמים דרך תשובה – הגמרא רואה כך שמקבלים על עצמם נזירות כתיקון. אם כן, כיצד יכול הרמב"ם לומר שזה חטא?

תירוץ: הרמב"ם עצמו אמר (בפרק ב') שלזמן מוגבל מותר ללכת לקצה כדרך רפואה/תשובה. אך אין פירוש הדבר שזה טוב לגמרי – הוא צריך בסופו של דבר כפרה גם על כך. המושג הוא: "צריך תשובה על תשובה" – אפילו מי שעושה תשובה על ידי הליכה לקצה, צריך בסופו של דבר לעשות תשובה על התשובה עצמה, כי הקצה גם הוא אינו האידיאל. התיקון מושלם רק כשמגיע לדרך הממוצעת. הדבר מושווה ל"מתענה בשבת – צריך תענית על תעניתו" – עשה דבר טוב (תענית), אך מכיוון שעשה זאת בשבת, צריך עוד תענית על כך.

הלכה א – חלק ראשון: "שמא יאמר אדם... אפרוש מהן ביותר"

דברי הרמב"ם: "שמא יאמר אדם, הואיל והתאוה והכבוד והקנאה וכיוצא בהן דרך רעה הן... אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחר – עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא שק וצמר קוצים כגון כומרי אדום – גם זו דרך רעה היא ואסור לילך בה."

פשט:

אדם עלול לחשוב: מכיוון שתאוה, כבוד וקנאה הן מידות רעות, אך לקיצוניות השנייה – לא אוכל בשר, לא אשתה יין, לא אתחתן, לא אגור בדירה נאה, לא אלבש בגדים נאים, אלא שק ובגדים כבדים כמו כומרים נוצריים (כומרי אדום). הרמב"ם פוסק: גם זו דרך רעה היא ואסור לילך בה.

חידושים והסברות:

(1) ההמשך מפרק ב' – תאוה כנושא של פרק ג':

פרק ג' הוא המשך של פרק ב', שבו אמר הרמב"ם שיש להיזהר מקנאה, תאוה וכבוד (בהתאם למשנה "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם"). בפרק א' כבר מנה הרמב"ם כמה מידות – כעס, נפש רחבה (ממון), הוללות – ובפרק ב' כבר דן בכעס, נפש רחבה, קמצנות וכו'. המידה החשובה היחידה שטרם נדונה היא תאוה – ובפרט תאוות תענוגי הגוף (לא תאוות ממון, שכבר נדונה). כל פרק ג' בא אפוא להרחיב בעניין התאוה.

(2) "דרך רעה" – שתי הקיצוניות רעות, אך תאוה שונה מגאוה:

ריבוי תאוה הוא "דרך רעה", אך גם מיעוט תאוה מוחלט (הסתלקות גמורה מתענוגות) הוא "דרך רעה". זהו חילוק מגאוה וכעס, שלגביהם אמר הרמב"ם בפרק ב' שיש ללכת עד הקצה הקיצוני (כמעט ללא גאוה כלל, כמעט ללא כעס כלל). אך בתאוה אי אפשר ללכת עד הקצה ממש – חייבים להישאר בדרך הממוצעת.

(3) קנאה – מה משמעותה במשנה?

הרמב"ם מזכיר קנאה במשנה, אך לא דן בה באופן ספציפי בפרקים הקודמים. ייתכן ש"קנאה" במשנה היא אותו דבר ככעס (כפי שרש"י אומר בדרך כלל שקנאה בתורה משמעה כעס). אם כן, זהו הטעם שהרמב"ם אינו מביא קנאה כמידה נפרדת – כי כבר דיבר על כעס. גם: אם קנאה פירושה ג'לוסי (envy), הרי ברור ש"קנאת סופרים תרבה חכמה" – יש מידה בינונית בקנאה (קנאה על דברים טובים), ודבר זה אינו מתיישב עם עמדת המשנה שקנאה רעה לחלוטין.

(4) כבוד – מה משמעותו?

האם כבוד הוא אותו דבר כגאוה (שכבר נדונה)? ייתכן שכבוד הוא דבר אחר – כמו "מנא מחבדותא" – ללכת לבוש יפה, מעין כבוד חיצוני שאינו ממש גאוה ואינו ממש תאוה, אלא עניין של איך אדם מציג את עצמו.

(5) כומרי אדום – כומרים נוצריים כדוגמה:

הרמב"ם מביא "כומרי אדום" (כומרים נוצריים) כדוגמה לקיצוניות הפרישות – הם אינם חיים עם נשים, לובשים בגדים כבדים וכו'. בשמונה פרקים (פרק ג') דן הרמב"ם באותו נושא בהרחבה, ושם הוא אומר שיש

[הרחבה: אם משהו מחפש היתר לצום, "שיתקשר לרב, הרב כבר ימצא תירוץ לאיסור – רבנים רוצים מאוד לצום."]

הלכה א – חלק רביעי: "אל תהי צדיק הרבה" (קהלת ז:טז)

דברי הרמב"ם: "וכל הדברים האלו וכיוצא בהן ציווה שלמה, ואמר שלמה המלך ע"ה: 'אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם'."

פשט:

אל תהיה צדיק גדול מדי יותר ממה שהתורה מצווה. "ואל תתחכם יותר" – אל תהיה חכם יותר מהתורה. "למה תשומם" – מלשון "שממה", חורבן. למה תיחרב מהליכה לקיצוניות?

חידושים והסברים:

(1) "צדיק הרבה" אינו צדיק אמיתי:

"צדיק" אינו "הרבה" – שלמה אינו אומר "אל תהי צדיק", אלא "אל תהיה צדיק הרבה". כלומר: אל תעשה מעשים שאתה חושב שהם עושים אותך לצדיק, אך באמת הם מוגזמים. לפי דרך האמצע של התורה, כשאתה הולך רחוק מדי אתה כבר אינך צדיק כלל.

(2) הפסוק הבא – "אל תרשע הרבה" – שתי הקיצוניות:

הפסוק הבא הוא "אל תרשע הרבה ואל תהי סכל" (קהלת ז:יז) – על הקצה השני. והפסוק שאחריו הוא "אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך" (קהלת ז:יח). זהו פסוק חזק מאוד לדרך האמצע באופן כללי: הפסוק אינו מדבר ספציפית על תורה, אלא באופן כללי – אל תהיה קדוש מדי וחכם מדי, ואל תהיה רע מדי ושוטה מדי, אלא החזק באמצע.

הלכה ב – חלק ראשון: "צריך אדם שיכוון כל מעשיו... לידע את השם"

דברי הרמב"ם: "צריך אדם שיכוון כל מעשיו כולם לידע את השם ברוך הוא בלבד. ויהיו ישיבתו וקומתו ודבורו הכל לעומת זה הדבר. כיצד? כשיש איתן או יעשה מלאכה ליטול שכר – לא יהא בלבו קיבוץ ממון בלבד, אלא יעשה דברים הללו כדי שימצא צרכי הגוף..."

פשט:

אדם צריך שכל מעשיו – ישיבה, קימה, דיבור, עסקים, עבודה – הכל יהיה ממוקד בתכלית אחת: לידע את השם. כשהוא עוסק בעסקים ("ישא ויתן") או עובד בשכירות ("יעשה מלאכה ליטול שכר"), לא יחשוב רק על התכלית הפשוטה הנמוכה של צבירת כסף, אלא יעשה זאת כדי שיהיו לו צרכי הגוף.

חידושים והסברים:

(1) הקשר להלכה א':

כיצד הלכה ב' באה אחרי הלכה א'? הרמב"ם זה עתה אמר שאסור לצום יותר מדי. עכשיו הוא אומר שצריך לעשות הכל לשם שמים. הקשר הוא: לשם שמים הוא כשאוכלים, לא כשלא אוכלים. הרמב"ם מראה שהדרך הנכונה אינה סיוגוף (לא לאכול), אלא אכילה בכוונה – לעשות הכל לשם שמים.

(2) "ישא ויתן" מול "יעשה מלאכה":

הרמב"ם מביא שני סוגים: "ישא ויתן" – עסקים, בעלות עצמית; "יעשה מלאכה ליטול שכר" – עבודה עבור אחרים בשכירות. בשניהם אל יחשוב האדם רק על צבירת כסף, אלא על התכלית של צרכי הגוף.

הלכה ב – חלק שני: "כיצד" – הנחיות מעשיות לאכילה, שתייה, ביאה

דברי הרמב"ם: "לא יאכל וישתה... כדי להנות בלבד... שאין אוכל ושותה אלא המתוק לחכו... אלא יתכוון בלבו כשיאכל וישתה כדי להברות גופו ואבריו בלבד... וכן כשיבעול, לא יבעול אלא כדי להברות גופו וכדי לקיימות הזרע."

(5) מחלוקת בגמרא – "נקרא חוטא" מול "נקרא קדוש":

במסכת תענית מביאה הגמרא שיש מחלוקת: צד אחד אומר "היושב בתענית נקרא חוטא", והצד השני אומר "נקרא קדוש". הרמב"ם פסק כצד שנקרא חוטא. ייתכן שלפי השיטה שהרמב"ם פוסק, סוברים שאסור לעולם לעשות נדרים (חוץ ממה שהתורה מתירה, כנזירות עצמה שהיא מצווה).

המעשה בניזיר שבא מן הדרום שבו הגמרא אומרת שנוזירות היא דבר טוב – הוא לכאורה סתירה לרמב"ם. הרמב"ם היה מסביר שכאשר עושים זאת מתוך מודעות שאין זו הדרך הנכונה, אלא לזמן מוגבל כתשובה, זה שונה – אך אחר כך צריך לחזור לדרך הממוצעת.

הלכה א – חלק שלישי: "לא דייך מה שאסרה לך תורה" והאיסור לצום

דברי הרמב"ם: "לפיכך ציוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעה התורה בלבד, ולא יהא אוסר עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרים... ואסרו חכמים שיסגף אדם עצמו בתעניות."

פשט:

הז"ל אמרו: "לא דייך מה שאסרה לך תורה, שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים" – לא מספיק לך מה שהתורה כבר אסרה, אתה אוסר על עצמך עוד דברים? אדם צריך להימנע רק מדברים שהתורה אסרה. אין להשתמש בכלי של נדרים ושבועות לאסור דברים שהתורה התירה.

חידושים והסברים:

(1) ירושלמי – "לא דייך" כפתח חרטה להתרת נדרים:

בירושלמי (נדרים) משמש המאמר "לא דייך מה שאסרה תורה" כפתח חרטה להתיר נדר. הירושלמי דן כיצד מתירים נדרים, ומביא רשימה של דברים שאומרים לנוודר: "אילו היית יודע שנדר חמור כל כך..." – ואחד מהם הוא עצם המאמר "לא דייך מה שאסרה תורה" – זה כשלעצמו פתח חרטה.

(2) שני פירושים ב"לא דייך" – כבוד התורה מול דרך הממוצעת:

- **פירוש א':** זהו עניין של כבוד התורה – התורה לא אסרה מספיק? אתה חושב שאתה חכם יותר?

- **פירוש ב' (דרכו של הרמב"ם):** התורה היא כבר הדרך הממוצעת. היא כבר אסרה כל מה שצריך לאסור. כשאתה מוסיף, אתה סוטה מהדרך הממוצעת. שני הפירושים יכולים לדור בכפיפה אחת – כי התורה כבר ידעה היטב, וכשאתה הולך הלאה, אתה סוטה מדרכה.

(3) שמונה פרקים – ביאורו הרחב של הרמב"ם:

בשמונה פרקים הרמב"ם מאריך הרבה יותר בנקודה זו. שם הוא מביא קושיה: אדם יכול לומר, "יש לי פתח – דרך רפואה! אני צריך לנהוג בפרישות גדולה מצד דרך רפואה!" הרמב"ם עונה: כשהתורה ניתנה, היא כבר ידעה שרוב בני האדם נוטים לתאוה. לכן כבר יש הרבה גדרים וסייגים בתורה שכבר חורגים מהדרך הממוצעת, כדי לחנך את האדם. אם אתה הולך עוד יותר רחוק, "תשתגע לגמרי". זה קצת שונה מהפשט בהלכות דעות עצמן, שם נשמע שהתורה היא הדרך הממוצעת, ולא שהיא כבר חורגת מהדרך הממוצעת.

(4) הרמב"ם קובע איסור דרבנן לצום:

הרמב"ם כותב: "ואסור לאדם שיטריח את עצמו בתענית, ואם עבר והטריח את עצמו בתענית הרי זה חוטא." הרמב"ם משתמש כאן בלשונות "אסרו חכמים" ו"ציוו חכמים" – אלו אותן לשונות שהרמב"ם משתמש בהן לכל איסור דרבנן בעולם. אין זו לשון פלפולית – הרמב"ם מתכוון ממש שיש איסור מדרבנן לעשות יותר מדי תעניות. מהו הגדר של "יותר מדי" – אפשר לדון, אך העיקר הוא שיש איסור. כאן בפרק ג' הוא אינו מדבר מצד בריאות הגוף, אלא מצד סיוגוף – מצד מה שהוא נוהג בפרישות יתרה. (בפרק ד' ידבר על בריאות הגוף.)

פשט:

כשאדם אוכל ושותה, לא יאכל רק להנאה (כי אז יאכל רק מה שמתוק לחינוך), אלא כדי להיות בריא – אפילו דברים מרים שהם בריאים, ולא דברים מתוקים שמזיקים לגוף. גם בתשיש המיטה – לא להנאה, אלא כדי להיות בריא ו"לקיימות הזרע".

חידושים והסברים:

(1) מבנה מדורג של תכליות:

הרמב"ם בונה כאן מערכת של מדרגות:

- **מדרגה ראשונה:** אדם מרוויח כסף לא כי הוא אוהב כסף (שזה כמו בהמה – "כלב וחמור"), אלא כי הוא צריך לצרכי הגוף. זו כבר מעלה, אך עדיין לא התכלית הסופית.

- **מדרגה שנייה:** הוא אוכל ושותה לא להנאה, אלא דרך רפואה – כדי להיות בריא. זו מדרגה גבוהה יותר, אך גם עדיין לא הסוף.

- **מדרגה שלישית (שהוא מתחיל לרמוז עליה):** להיות בריא כשלעצמו הוא גם רק אמצעי לתכלית גדולה יותר – להיות עובד ה'. זו התכלית האמיתית.

כל מדרגה כבר טובה יותר מקודמתה, אך עדיין אינה הסוף.

(2) החילוק בין "כדי להנות" ל"כדי להברות גופו" – תוצאה מעשית:

החילוק בכוונה מביא לחילוק מעשי: מי שאוכל "כדי להנות" יאכל רק "המתוק לחכו" – מה שטעים. מי שאוכל "כדי להברות גופו" יאכל "דברים המועילים" – מה שבריא, אפילו מר, ולא יאכל דברים מזיקים אפילו הם מתוקים. **כוונה אינה רק מחשבה – היא מתבטאת במעשה.** אי אפשר לומר "אני אוכל לשם שמים" ולאכול כרעבתן. הכוונה הטובה חייבת להתבטא במעשה עצמו – כמה אוכלים, מה אוכלים, מתי אוכלים.

(3) הפסוק "אכול דבש הרבות לא טוב" (משלי כ"ה:כ"ז) – משל ונמשל:

הרמב"ם מביא את הפסוק של שלמה המלך כראיה שריבוי מדבר טוב הוא רע. שלמה מתכוון לכך כמשל – שלא כל מה ש"מתוק" (נעים) הוא טוב בכמויות גדולות. הפסוק הבא "הוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך" מראה שאפילו חבר טוב – יותר מדי אינו טוב. אך הרמב"ם משתמש בו גם כפשוטו

– דבש ממש (ומאכלים עשירים כיוצא בו) אינם טובים בריבוי. כפי שרש"י אומר בתחילת משלי: "המשל של משלי" – אפילו כששלמה מתכוון למשל, המשל עצמו גם אמת.

(4) הדוגמה של "מי שאופיו חם" – רפואה מעשית:

הרמב"ם נותן דוגמה: מי שגופו חם לא יאכל בשר, דבש, ולא ישתה יין – כי אלו דברים כבדים לעיכול שמחממים את הגוף עוד יותר. ומי ש"יבש רוח" ישתה "מי עלשין" – מרק מר של ירק מסוים (עלשין הוא אחד ממיני המרור) – אפילו שהוא מר, כי זו רפואה. זה מראה שהוא אוכל "דרך רפואה" – לא להנאה.

(5) "וכן כשיבעול" – תשיש המיטה גם דרך רפואה:

"לקיימות הזרע" כאן אינו פירושו תכלית של הולדת ילדים או מצוות פריה ורבייה – הרמב"ם עדיין מדבר ברמת הרפואה. "לקיימות הזרע" פירושו שלאדם יש צורך פיזי – גופו "נשבר" אם אינו בועל לעולם. זהו צורך לבריאותו של האדם עצמו, כמו אכילה ושתייה.

[הרחבה: **הכסף משנה** אומר שמצוות עונה אינה נכנסת כאן, כי כאן הרמב"ם מדבר רק מצד רפואה. מצוות עונה כותב הרמב"ם במקום אחר. דבר זה מאשר שהרמב"ם מדבר כאן עדיין לא מהתכלית הרחנית/הלכתית של תשיש, אלא מהצורך הפיזי.]

הלכה ב – חלק שלישי: "המנהיג עצמו על פי הרפואה" – בריאות לבדה עדיין אינה הסוף

דברי הרמב"ם: "המנהיג עצמו על פי הרפואה, אם שם על לבו שיהיו כל גופו ואבריו שלמים וחזקים בלבד... אין זו דרך טובה. אלא ישם לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי שתהא נפשו ישרה לדעת את ה', שאי אפשר שיבין ויסתכל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאיבריו כואב."

פשט:

אם אדם מתנהג לפי הרפואה רק כדי שיהיה בריא – "להיות בריא" לבדו עדיין אינו התכלית האחרונה. עליו לדעת שבריאות גם היא רק אמצעי – כדי לעבוד את ה', שפירושו "להסתכל בחכמות" – להגיע לידיעת ה'.

חידושים והסברים:

(1) "דרך טובה" ללא דרך ה' אינה מספיקה:

אפילו כשאדם עושה דברים בכוונה מעשית – למשל, הוא רוצה ילדים כדי שיעזרו לו, ישלחו שליחויות, יעשו עבודתו – זו עדיין אינה "דרך טובה" במובן האמיתי, כי חסרה "דרך ה'". כוונה שמסתיימת בתועלת מעשית לעצמו, ללא תכלית עליונה, אינה מה שהרמב"ם מתכוון ב"דרך טובה". "דרך טובה" היא מילת קוד לדרך המצווה / דרך ה' – היא חייבת להיות מחוברת לתכלית גדולה יותר.

(2) שני אנשים יכולים לאכול אותו דבר – ועדיין לא רואים מי עושה לשם שמים:

שני אנשים יכולים שניהם לאכול בריא, אך עדיין אי אפשר להכיר מי מהם עושה זאת לשם שמים. צריך להסתכל הלאה – מהי תכלית ה"בריאות" שלהם? רק כשרואים את התמונה המלאה – שהאדם מאזן את זמנו בין צרכים גשמיים לתורה/עבודה – יודעים שתכליתו "מאוזנת היטב". אם מישוהו מקדיש חמש עשרה שעות ביום רק לבריאות (התעמלות וכדומה) ואינו לומד ואינו מתפלל – "להיות בריא" לבדו אינו עבודת ה'.

(3) פירוש הרמב"ם על "לדעת את ה'" – עבודת ה' = ידיעת ה':

הרמב"ם אומר במפורש שהגוף צריך להיות בריא "כדי שתהא נפשו ישרה לדעת את ה'" – והוא מסביר זאת ב"שאי אפשר שיבין ויסתכל בחכמות". הרמב"ם אינו כותב "שמה יתפלל ויניח תפילין" – תפילין אפשר אולי להניח גם כשחולים. אלא "להסתכל בחכמות" דורש יישוב הדעת, דורש גוף בריא. דבר זה מראה שעבור הרמב"ם, "לעבוד את ה'" = "לדעת את ה'", ופירושו להסתכל בחכמות. אין דרך אחרת של עבודת ה' מלבד דרך ידיעה/חכמה. לכן בריאות היא הכרח – לא כי אי אפשר לקיים מצוות כשחולים (אנוס רחמנא פטריה), אלא כי אי אפשר להגיע לידיעת ה' ללא יישוב הדעת. הרמב"ם הזכיר קודם שנביא צריך להיות גיבור – כי הגוף צריך לשתף פעולה כדי להגיע למדרגות הגבוהות ביותר של ידיעה.

[הרחבה: הרז'וניער אמר שמילים כמו "תורה", "מצוה", "עבודה" יש בהן האותיות ו"ה" (וא"ו-ה"י), שהן יותר גלויות. אך מילים כמו "אכילה", "שתיה", "ביאה", "לינה" יש בהן י"ק (יו"ד-ק"י), שהן יותר בהסתר. נקודתו של הרז'וניער היא ששניהם – הן תורה/מצוות, הן פעולות גשמיות – הם חלקים מעבודת ה' ומובילים לדעת את ה'. החילוק הוא רק שבגשמיות האלוקות יותר מוסתרת. כשם שתפילה היא גם הכנה לדעת את ה' (רק הכנה קרובה יותר), כך אכילה היא גם הכנה – שתיהן משרתות אותה תכלית.]

(4) בנים – "אולי יהיה חכם וגדול בישראל" – לא סתם ילדים:

הרמב"ם אומר שכשבוועל, יחשוב "אולי יהיה לו בן חכם וגדול בישראל". זה לאפוקי המוטיבציה הפשוטה של "ילדים זה נחמד" או "ילדים יעזרו לי". הכוונה צריכה להיות שעוד יהודי יידע מהקב"ה – חכם וגדול בישראל שילמד אחרים. "גדול בישראל" הוא לשון מעניינת – אין פירושה סתם יהודי כשר, אלא חכם וגדול שיש לו השפעה על כלל ישראל. אולי הרמב"ם מתכוון גם שהבן יעזור לאב עצמו בידיעת ה', אך לכאורה הפשט יותר שהבן יהיה חכם וגדול לכלל ישראל – תכלית גדולה יותר.

(5) נפקא מינה להולדת ילדים בתקופות שונות:

בזמנים קדומים, כשאנשים חיו מחקלאות, ילדים רבים יותר עזרו כלכלית (עבודה בשדה). כשהעולם הגויי עבר לחיי עיר, התחילו להוליד פחות ילדים

- **לנפש השכלית (דעת)** – המוח/השכל מתעייף וצריך מנוחה.
 - **לנפש החיונית (גוף)** – כוח העיכול, המעיים, כל הפונקציות הגשמיות.
 "כדי שלא יחלה" פירושו גם **שניהם**: שלא יחלה בראש (מנטלית) וגם שלא יחלה בגוף (פיזית). כי אדם אינו יכול לעבוד את ה' כשהוא חולה – **ממילא שינתו עבודה למקום ברוך הוא**.

[הרחבה: בדיחה לכבוד חודש אדר – אצל שינה כתוב פעמיים "דעת" ("ישן לדעת... שתנוה דעתו"), ולכן כשהרמב"ם אמר "עד דלא ידע" בפורים, התכוון לשינה – כי שינה היא עניין ה"דעת".]

הלכה ב – חלק חמישי: "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" – המסקנה דברי הרמב"ם: "והרי זה צוות חכמים ואמרו 'וכל מעשיך יהיו לשם שמים'. והוא שאמר שלמה בחכמתו 'בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך'".

פשט: "כל מעשיך יהיו לשם שמים" פירושו – כל מעשיך עשה עם המטרה הגדולה בראש. "בכל דרכיך דעהו" פירושו: בכל דרכיך – אפילו עניני הגוף – דע את ה'.

חידושים והסברים:

1) "לשם שמים" פירושו יותר מ"דרך טובה":

לא סתם בדרך הנכונה (דרך טובה), כי הדרך הנכונה לבדה עדיין יכולה להיות למטרה קטנה יותר – אלא **למטרה הגדולה ביותר**: שאדם יהיה בעל ידיעת ה'. **התכלית האחרונה היא ידיעת ה'**, וכל מה שעושים צריך להוביל לשם.

2) שמונה פרקים פרק ה' – הרחבת הרמב"ם בנושא:

בשמונה פרקים פרק ה' הרמב"ם מאריך באופן יוצא דופן באותו נושא. שם מביא הרמב"ם את הגמרא "בכל דרכיך דעהו" ואפילו את החידוש "אפילו לדבר עבירה" – שאפילו כשעושים משהו שהוא קצת עבירה, אך הוא מוביל לתכלית גדולה יותר, גם זה בכלל "בכל דרכיך דעהו".

לשון הרמב"ם בשמונה פרקים מצוטטת: "וכבר כללו חכמים עליהם השלום כל הענין הזה בלשון הקצר ביותר שיכול להיות... והקיפות ענין הקף שלם מאד מאד, עד שכאשר יתבונן בקוצר אורך המלים... שכבר חוברו בו חיבורים ולא הקיפוהו כולו, תדע שנאמרו בכח אלהי בלי ספק כלל." – הרמב"ם אמר שחז"ל הכניסו בשורה קצרה אחת מה שאנשים אחרים כותבים ספרים שלמים עליו ואינם מקיפים את הכל – וזו ממש רוח הקודש. אין זו רק "דרך קצרה" – זהו סימן של כוח אלוקי.

פרק ד' (חציו הראשון) של שמונה פרקים מאריך מאוד בנושא תענוגי הגוף ופרישות, וכל ענין מידות האמצעיות, אך במיוחד פרק ה' הוא הנושא של "כל מעשיך יהיו לשם שמים".

[הרחבה: מוזכר שבלי הרמב"ן לעולם לא היינו מבינים בבא קמא דף י"ח באותה דרך – וכשמבינים סוף סוף את כל הסוגיה, פותחים ברכות ורואים שכתוב בשורה אחת מה שהתייגעו ארבע שנים לתפוס. זהו אותו מושג כמו התפעלותו של הרמב"ם מלשונם הקצרה של חז"ל שמקיפה הכל].

*השיעור סיים בכך את הלכה ב' מפרק ג', ומוכן לעבור להלכה ד'.

כי המוטיבציה הכלכלית נעלמה. אך ליהודים אין זה משנה – כי הכוונה האמיתית של ילדים היא "אולי יהיה חכם וגדול בישראל", וככל שיש יותר ילדים, כך יש יותר סיכויים לגדול. ממילא אצל יהודים לא השתנה דבר, בין בעיר בין בחוזה.

הלכה ב – חלק רביעי: "נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד" דברי הרמב"ם: "נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד, אפילו בשעת שינתו... מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את השם. אם ישן לדעת כדי שתנוה דעתו וינוח גופו כדי שלא יחלה, שאינו יכול לעבוד את ה' והוא חולה, נמצאת שינתו עבודה למקום ברוך הוא."

פשט:

מי שהולך בדרך זו – שכל הדברים הגשמיים (אכילה, שינה, פרנסה, ביאה) הם הכנות לידיעת ה' – הוא עובד את ה' תמיד, אפילו בשעת שינתו, אפילו בשעת משאו ומתנו, אפילו בשעת שבוועל. כי הכל נבחן לפי התכלית האחרונה.

חידושים והסברים:

1) "מחשבתו" פירושה כוונה, לא השיבה אקטיבית:

"מחשבתו בכל" אין פירושו שצריך לחשוב באופן אקטיבי בכל מעשה "אני עושה זאת לשם שמים". פירושו שכוונתו הכללית, כיוון חייו, הוא לעבודת ה'. כמו מי שבונה בית – כשהוא הולך לשרברב או סוחב עצים, אינו צריך לחשוב כל רגע "אני בונה בית". כולם יודעים שכל מה שהוא עושה הוא לתכלית זו. או כמו מי שעובד כדי לפרנס את ילדיו – אינו צריך לחשוב כל הזמן על הילדים, אך כל מה שהוא עובד הוא בשבילם. כך גם, מי שיודע שמטרתו הסופית היא עבודת ה' – באופן אוטומטי כל מה שהוא עושה הוא הכנה לכך.

ה"כוונה" שהרמב"ם מדבר עליה אינה שצריך ממש לחשוב בשעת מעשה "אני עושה זאת לשם שמים". זו יותר עובדה – שכל מערכת חיך בנויה לתכלית הגדולה. הרמב"ם אינו אומר "צריך לכוין" או "צריך לחשוב" – הוא אומר רק שעל ידי שהאדם חי נכון, הוא מוסיף עבודת ה'. להיזכר מפעם לפעם שמה שעושים הוא עבודת ה' יש בכך מעלות – זה מקל על העבודה, עוזר להתמקד, נותן טעם – אך זה אינו עיקר דרישתו של הרמב"ם. דבר זה נכנס למחלוקת בין אנשי המוסר להסידים – החסידים מדברים על מדרגות גבוהות יותר של כוונה בשעת מעשה – אך הרמב"ם מדבר לכאורה על דבר פשוט: כל מסגרת החיים מכוונת למטרה הנכונה.

2) ביאור "ישן לדעת" – לא כוונה בשעת השינה, אלא שינה לתכלית: מה פירוש "ישן לדעת"? הרי אין פירושו שהוא ישן עם דעת (עם כוונות בשעת השינה) – הרי אינו בעל שם שממלמל "לשם יהוד" בשעת השינה. הפשט הוא: "לדעת" פירושו לתכלית – הוא הולך לישון בידוע שזה חלק ממטרתו הגדולה יותר. לחלופין: "לדעת" הוא לאפוקי "ישן באונס" – אינו ישן סתם כי הוא נופל, אלא הולך לישון במודעות.

3) שינה משרתת שתי פונקציות – דעת וגוף:

לשון הרמב"ם "כדי שתנוה דעתו וינוח גופו" פירושה ששינה משרתת שני דברים:

תמלול מלא

אוקיי, אז זה מוקלט. כן, אנחנו פה קצת לא ביחד, כי יש בעיה עם השלג. ובכן, אנחנו לומדים פרק ג' מהלכות דעות. כן. השלג הוא קצת יותר מ"מדבר מתחת לשלג". זה קצת מוגזם, זה קרוב לקצה.

רמב"ם הלכות דעות פרק ג' – גדר הנאות הגוף והאיסור של פרישות קיצונית

מהם הנאה – **"כגון כומרי אדום"** – כמו הכמרים שהולכים ממש עם השיטה שצריך לדכא לגמרי את הגוף.

דיון: כומרי אדום – כמרים נוצריים

דובר 2: כומרי אדום הרי לא מתייחס רק לשק וצמר, כומרי אדום מתייחס הרבה מעבר לזה, נכון?

דובר 1: אני לא יודע, כומרי אדום הכוונה פשוט לכמרים נוצריים.

דובר 2: אדום זו מילה של הרמב"ם על אירופה או על...

דובר 1: כן, הנוצרים. שיש להם את העניין הזה שלא נושאים נשים וכן הלאה.

הפסק: גם זו דרך רעה

אומר הרמב"ם: **"גם זו דרך רעה היא ואסור לילך בה."**

< **חידוש:** שומעים? אמרתי שהוא לא רצה לומר שכל תאוה היא דרך רעה, כי הקיצוניות של אפס תאוה היא עדיין דרך רעה. יפה מאוד. **זה לא כמו גאוה, שהרמב"ם אמר שגאוה צריך ללכת עד הקצה הקיצוני ממש – בתאוה אי אפשר ללכת עד הקצה ממש.**

דיון: קנאה – מה הכוונה במשנה?

דובר 2: אולי קנאה באותה משנה הכוונה בכלל לכעס?

דובר 1: אני לא יודע, איפה כתוב לנו שקנאה הכוונה לכעס? אני לא יודע, קנאה לא מופיעה כאן.

דובר 2: רש"י אומר בדרך כלל שקנאה בתורה – אני לא יודע אם במשנה הכוונה גם לכעס. אולי בגלל זה הרמב"ם לא מביא קנאה.

דובר 1: כן, ונראה שאדם היה הולך לקבל, ואם הכוונה לזה – זו תשובה.

< **חידוש:** אתה צודק, כי על קנאה הרמב"ם היה – אם קנאה הכוונה לקנאה (ג'לוסי) – שם הרי הדבר הברור הוא שקנאת סופרים **תרבה כמנה**, הרי יש מידה בינונית בקנאה – קנאה על דברים טובים.

אוקיי, זה אכן כך. הוא לא מדבר על זה כאן.

דיון: כבוד – האם זה אותו דבר כמו גאוה?

< **חידוש:** אגב, עם תאוה וכבוד – גם עם כבוד אני לא יודע בבירור מה הכוונה. אולי כבוד כבר דיברנו עליו, כבוד זה אותו דבר כמו גאוה? אני לא יודע מה כבוד אומר בדיוק. **אולי הכוונה לכבוד כמו "מנא מחבדותא" – ללכת לבוש יפה.** זה לא ממש תאוה, זה יותר עניין של כבוד, משהו כזה.

כומרי אדום בשמונה פרקים

< **חידוש:** כומרי אדום מופיע גם בשמונה פרקים, כשהוא מדבר על זה בפרק ג' בהרחבה על אותו נושא. הוא אומר שיש יהודים שסוברים שצריך לפרוש מכל התאוות, **והוא אומר שאותם יהודים למדו את זה מהגויים.** אז הוא לא מסתכל על זה... הנוצריים...

דובר 2: כאילו שזה עדיין...

דובר 1: אומר שזה דבר גויי. להיות פרוש גדול – זה דבר גויי, שידעו, כך אומר הרמב"ם.

דיון: מה הכוונה ב"דרך רעה" בתאוה וכבוד?

דובר 2: אז, כאילו, מה הפשט של המשנה – תאוה, כבוד?

דובר 1: תאוה, כבוד במשנה – הכוונה לקיצוני, לקצה. כשיש יותר מדי תאוה, יותר מדי כבוד.

דובר 2: טוב.

סקירה: ההמשך מפרק ב' – תאוה כנושא של פרק ג'

אז אנחנו לומדים את הפרק השלישי מהלכות דעות. בתוך מה שהרמב"ם דיבר עד עכשיו שדרך ה' היא דרך האמצע – שצריך לבדוק מהי הדרך הנכונה, כמה לקחת מאותה מידה, כמה למשל תאוה, או כמה גאוה, וכן הלאה. והדבר האחרון שהרמב"ם אמר, שיש דרך רפואה כדי להגיע לדרך הנכונה – שילך יותר קרוב לקצה.

ושם הרמב"ם אמר שיש עניינים מסוימים, כמובן מידות מסוימות, כמו גאוה וכעס – שאותן צריך תמיד ללכת עד הקצה, ולהיות עם מעט מאוד כעס, ואפילו אם הוא צריך כעס שרק יעשה עצמו כאילו הוא כועס, וכן הלאה.

הפרק כהמשך – איזו מידה עדיין לא נדונה?

והרמב"ם בא משם – זה המשך. לכאורה זה המשך, או שנראה גם שזה המשך ממה שהוסיף? מזכיר בקטע האחרון. הוא הולך על אותה משנה: **"הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם"**, ונראה שהרמב"ם אמר קודם שצריך ללכת בדרך בינונית, ועכשיו הוא רוצה להפיק משהו מהקנאה, תאוה, כבוד שאנשים הולכים ורודפים אחריהם.

אז, דרך אחרת – בואו נאמר, אפשר לומר עוד דרך, אני לא מתכוון דרך אחרת, אלא להוסיף על זה. מה שכתבתי בהערה שלי: כיוון שהרמב"ם כבר בפרקים הקודמים מנה כמה מידות. אמרנו שלכאורה יש רשימה ארוכה של מידות, ופרק א' היה קטע עם רשימה ארוכה. מידות הכוונה שהוא הזכיר – לא את כולן. או אולי, אני לא יודע, צריך מישוה לעשות טבלה טובה, לראות אילו מהן הרמב"ם מטפל בהמשך הפרקים.

< **חידוש:** אבל בוודאי יש מידה חשובה אחת שהוא עדיין לא דיבר עליה, והוא רוצה לדבר עליה. כלומר, הוא דיבר על גאוה ותאוה. בפרק א' התחיל עם, נאמר, ארבע מידות, חמש מידות שדיבר עליהן בעיקר – כעס, תאוה, נפש רחבה, והוללות. אז בעצם את כולן הוא כבר דן בהן. הוא דיבר על כעס, הוא דיבר על נפש רחבה – שזה כמה כסף להרוויח, קמצנות – את כל הדברים האלה הוא כבר דן יחד עם הגמרות בפרק ב'. **הדבר האחד שהוא עדיין לא דיבר עליו באמת היה על תאוות – על בעל תאוה.** אחד מהנושאים המרכזיים שלו, בגמרא רואים שאחת המידות החשובות היא נושא התאוה. **ותאוה כאן הכוונה ספציפית לתאוות של תענוגי הגוף,** כי תאוות ממון כבר דיברנו עליהן למשל. אז כל הפרק בא להרחיב על זה – לומר מהי ההלכה, מהו הגדר של זה.

הלכה א' – "שמא יאמר אדם... אפרוש מהן ביותר"

דברי הרמב"ם

אז הרמב"ם מתחיל: כמו שהוא אמר במיוחד שצריך להיזהר מקנאה, תאוה, כבוד, ושצריך למשל להיות עם מעט קנאה ומעט תאוה ומעט כבוד, אומר הרמב"ם:

"שמא יאמר אדם" – אדם יבוא ויאמר כך – "הואיל והתאוה והכבוד והקנאה וכיוצא בהן דרך רעה הן" – מעניין שהוא אומר שתאוה וכבוד הם דרך רעה, כאילו כל התאוה והכבוד הם דרך רעה, והוא הוסיף כאן קנאה, מעניין.

דובר 2: קנאה הרי לא הזכיר.

דובר 1: מצינו כך כאן בעולם.

בכל אופן, האדם אומר: **"אפרוש מהן ביותר"** – אלך ואתרחק מזה מאוד – **"ואתרחק לצד האחר"** – אלך עד הקיצוניות השנייה. עד כדי כך שלא תהיה לו שום תאוה – כל האכילה, כל ההנאות הגשמיות באות הרי מתאוה – הוא ילך עד הקיצוניות:

"עד שלא יאכל בשר" – לא יאכל שום בשר, **"ולא ישתה יין"** – לא ישתה יין, **"ולא ישא אשה"** – לא ישא אישה, **"ולא ישב בדירה נאה"** – לא יגור בדירה נאה, **"ולא ילבש מלבוש נאה"** – ולא ילבש בגדים נאים, משהו שלבש – הלך ולבש **"השק וצמר הקשה"** – בגדים כבדים שאין לו

< **קושיה:** צריך להבין, כי נזיר רגיל הרי – והגמרא רואה כך – שהרבה פעמים נזיר כזה הוא דרך תשובה. אם כך, הרי קשה כזה... כמו שהרמב"ם אומר.

< **תירוץ:** שמותר לעשות לתקופה מסוימת ללכת לקצה – אוקיי, אולי מותר, אבל העניין הוא שהוא צריך כפרה. יכול להיות שאפילו מי שכן עושה תשובה לתקופה, צריך בסוף לעשות תשובה על התשובה.

דובר 2: תשובה על התשובה?

דובר 1: אוקיי. צריך תשובה על תשובה – מה זה? עד כאן. כמו מתענה בשבת – צריך תענית לתעניתו.

נזיר נקרא חוטא – איך הרמב"ם לומד את הגמרא

דובר 1: איך הרמב"ם למד את הגמרא? שהוא חוטא כי אינו הולך בדרך הממוצע?

דובר 2: כן. כמו כל דבר. הצדדים הרחוקים ביותר אינם כל כך רעים. כל העניין של דרך הממוצע הוא הרי שמעט מדי אינו טוב יותר מיותר מדי. שניהם אינם טובים. שניהם אינם רעים. אז הוא נקרא חוטא כי זו דרך רעה. דרך רעה הרי אינה הדרך הטובה והישרה, שהיא דרך הממוצע.

נזירות כדרך תשובה – ו"תשובה על התשובה"

דובר 1: יפה מאוד. צריך להבין, כי בדרך כלל בגמרא רואים הרבה פעמים שנזיר הוא דרך תשובה.

דובר 2: אם כך הרי זה שוב כמו שהרמב"ם אמר שמותר לעשות לתקופה מסוימת ללכת לקצה.

דובר 1: אוקיי, אולי מותר, אבל העניין הוא שהוא צריך כפרה. יכול להיות שאפילו מי שכן עושה תשובה לתקופה, צריך אחר כך לעשות תשובה על התשובה. אוקיי – צריך תשובה על תשובתי. זה היסוד. כמו מתענה בשבת, כן? צריך תענית לתעניתו. כן, צריך להיות כל ימיו בתשובה. אם התשובה עצמה היא חלק מחטא, אז כן, כמו מי שמתענה בשבת – הוא אולי רשאי להתענות תענית חלום, אבל הוא צריך תענית לתעניתו.

פירוש "תשובה" בהקשר הזה

דובר 2: קודם כל, התשובה שמדברים עליה כאן אינה דווקא כמו להכות על חטא. התשובה הכוונה שהוא צריך עוד תיקון, הוא צריך לתקן את עצמו יותר. הוא התחיל את התיקון על ידי שהלך לקצה אחד. עכשיו הוא צריך... הוא עדיין לא סיים את התיקון שלו. התיקון שלו הוא עד שיגיע לדרך הממוצע.

הרמב"ם לומד מנזיר נקודה רחבה יותר – מניעת התענוגים היא גם חטא

דובר 1: כן. האמת היא אבל שהנזיר כאן אינו הנזיר עצמו. הנזיר הוא שלומדים מפרשת נזיר, הרמב"ם לומד מזה שמניעת התענוגים היא גם חטא. זה יותר העניין. איך מבינים באמת נזיר? זו בעיה, אבל זה לכאורה העניין.

"לא דייך מה שאסרה לך תורה"

דובר 2: כן, אומרת הגמרא, "לא דייך מה שאסרה לך תורה". דייך, מכיוון שמה? שאדם אסור לו ללכת רחוק מדי, יותר מדי. "לא דייך מה שאסרה לך תורה", אמרו החכמים, שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעה התורה בלבד. אמרו החכמים שאדם שמונע עצמו מהנאות, רוב מה שהתורה כבר מנעה.

התורה לא נמנעה מלאסור הנאות מסוימות, דברים שלא לאכול, ביאות שלא לבעול, וכן הלאה. אבל שלא ימנע עצמו מהדברים שמותרים כן. "אבל לא יאסור עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרים". שלא ישתמש בעצם בנדרים ושבועות, שבפתיחות זה לאסור על עצמו דבר שהתורה לא אסרה. שלא ישתמש בכלי של נדרים ושבועות לאסור את הדברים המותרים.

"כך אמרו חכמים, לא דייך מה שאסרה תורה". כמו שחכמים אומרים, "לא דייך מה שאסרה תורה". כמו שכתוב לגבי נדרים אחרים, לא לגבי נזירות. כתוב בחז"ל שיש חיסרון כשאדם נודר נדר. למה? כי "לא דייך מה

הלכה ב' – "המהלך בדרך זו נקרא חוטא"

דברי הרמב"ם

אומר הרמב"ם הלאה: "המהלך בדרך זו" – מי שהולך בדרך הזו, שהולך עד הקצה עם אפס תאוה, שמונע עצמו מכל תאוה – "נקרא חוטא". זה לא רק שאני אומר שזו דרך רעה, אלא חז"ל כבר אומרים כך. חז"ל קוראים לאדם הזה חוטא, שהגמרא קוראת לו בעצמו חוטא.

הפסוק בנזיר

כך כתוב בנזיר: "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש" – שכתוב שם בנזיר שהוא צריך כפרה "מאשר חטא על הנפש" – אומרים חז"ל: מה חטא הנזיר על הנפש?

"אמרו חכמים: ומה אם נזיר שלא פירש אלא מן היין צריך כפרה" – מה הכוונה? הפירוש הפשוט – "נפש" הכוונה כנראה שהוא מנע מגופו הנאה. זו הדרשה של החכמים.

פשוט בפסוק לעומת דרש

מה הפשוט הפשוט? כתוב שמדובר בנזיר שנטמא. והוא עבר על חלק מנזירותו. על זה הוא מביא קרבן וכפר עליו מאשר חטא. אבל החכמים הבינו שזה על הנזירות עצמה – שזה חטא, הנזיר ונקרא חוטא. ואז ממילא אמרו ש"נפש" הכוונה כנראה לגופו, שחטא כנגד גופו שלו.

דיון: מה הכוונה ב"נפש" בתורה?

< **חידוש:** נפש בתורה אינה דווקא – כמעט שנדבר על זה בפרק ד' בשמונה פרקים. נפש בתורה בדרך כלל הכוונה לאדם, או לאו דווקא הגוף עצמו. נפש התענוגות קוראים – הנפש שהולכת אחרי הגוף, החיים. אפילו לא זה דווקא – נפש יכולה להיות כמו שאומרים... האדם.

דובר 2: נפש יהודית הכוונה ליהודי. כשאומרים נפש יהודית מתכוונים לאדם.

דובר 1: כן. פנימי. כן.

הקל וחומר – מנזיר ליושב בתענית

הוא אומר שם, אומרת הגמרא: "אמר רבי אלעזר הקפר: שלא פירש אלא מן היין נקרא חוטא". נזיר הרי רק פירש מיין – הוא הולך ומתרחק מכל תענוגי הגוף? הוא רק מתרחק מהתענוג של יין. והוא צריך כפרה – הוא צריך כפרה על שמנע עצמו מההנאה שהתורה התירה לו.

"וצריך כפרה על שעינה עצמו מן היין. המענה עצמו מכל דבר ודבר" – מי שמונע עצמו מעוד תענוגים, מכל התענוגים – "על אחת כמה וכמה" שהוא חוטא.

כלומר, המימרא המלאה שם היא בעצם שיושב בתענית נקרא חוטא, כי הוא קל וחומר מנזיר. אם נזיר צריך כפרה כי רק לא שתה יין, תארו לעצמכם מישוהו שלא שתה כלום, הוא לא שתה אפילו מים – הוא בוודאי נקרא חוטא.

הבנת הרמב"ם: חוטא כי אינו הולך בדרך הממוצע

< **חידוש:** איך הרמב"ם למד את הגמרא? שהוא חוטא כי אינו הולך בדרך הממוצע. כמו כל דבר – הצדדים הרחוקים כולם רעים אצלו. כל העניין של דרך הממוצע הוא הרי שמעט מדי אינו טוב יותר מיותר מדי. שניהם רעים. אז הוא נקרא חוטא כי זו דרך רעה. דרך רעה הרי אינה הדרך הטובה והישרה, שהיא דרך הממוצע.

דיון: איך זה מתיישב עם נזירות כדרך תשובה?

בתענית, ואם עבר והטריח את עצמו בתענית, הרי זה חוטא. וכל הדברים האלו וכיוצא בהן".

הרמב"ם קובע ממש איסור. יש איסור מדרבנן לצום. "אסרו חכמים", "ציוו חכמים" – אלו אותם לשונות שהרמב"ם משתמש בהם לכל איסור דרבנן בעולם, ולא לשון פלפולית שמופיעה רק כאן. כך שהרמב"ם אומר שיש ממש איסור מדרבנן לעשות יותר מדי תעניות. מה הגדר של יותר מדי, אפשר אולי לדון, אבל...

דובר 2: אני מאמין שנראה את זה בפרק הבא כשהרמב"ם מדבר על בריאות, בריאות הגוף. כמה זמן הצום... הרמב"ם עצמו אומר שלא לאכול יותר מדי, אבל גם מעט מדי אינו בריא לאדם. יכול להיות שזה גם נכלל באיסור הזה.

דובר 1: כן, כאן הוא לא מדבר מצד בריאות הגוף, כאן הוא מדבר מצד...

דובר 2: כאן הוא לא מדבר מצד בריאות, כאן הוא מדבר מצד סיגוף, מצד לעשות יותר מדי.

דובר 1: נכון.

הפסוק "אל תהי צדיק הרבה" (קהלת ז:טז)

דובר 1: "וכל הדברים האלו וכיוצא בהן ציווה שלמה, ואמר שלמה המלך ע"ה על ענין זה ואמר 'אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם'". אל תהיה צדיק גדול מדי יותר ממה שהתורה מצווה, "ואל תתחכם יותר", אל תהיה חכם יתר על המידה, אל תהיה חכם יותר מהתורה. "למה תשומם", למה שתהיה...

דובר 2: חרב, כמו שכתוב כאן.

דובר 1: כן, יש לשון "שממה", כן, שומם. למה שתהיה שומם מלכת לקיצוניות?

דיון: פירוש "צדיק הרבה" ו"אל תרשע הרבה"

דובר 2: כן. הכוונה היא לא... זה יותר שמכיוון שיש דרך טובה ונכונה, ואתה הולך יותר, אתה חרב, אתה מחריב את העולם. "צדיק הרבה" הוא אומר הרי מעניין, כי "צדיק" לא אומר "הרבה". הכוונה רק לומר, אל תהיה צדיק הרבה, אתה לא צדיק יותר לפי התורה של דרך האמצעי, נכון? שלמה אומר "אל תהי צדיק הרבה", אל תעשה מעשים כאילו שאתה חושב שהם עושים אותך לצדיק יותר מדי, כי... כן.

דובר 1: דרך אגב, הפסוק הבא הוא "אל תרשע הרבה ואל תהי סכל", כן.

דובר 2: כן, כן. הכוונה היא לא ש...

דובר 1: על דרך הקצה השנייה.

דובר 2: כן, בפסוק יש תשובה על זה. התורה היא דרך האמצעי. אם אתה צדיק הרבה אתה הולך לקצה אחד, ואם אתה רשע הרבה אתה הולך לקצה השני. הפסוק לא מדבר על התורה, הפסוק מדבר באופן כללי. אל תהיה חכם מדי וקדוש מדי, ואל תהיה גם טיפש מדי ורע מדי. אלא מה תהיה? באמצע. "אחוז בזה וגם מזה אל תנח ירך" הוא הפסוק הבא. אז זה לכאורה פסוק חזק מאוד לדרך האמצעי באופן כללי.

דובר 1: בכל אופן, הרמב"ם מביא רק את הנקודה שאל תהיה צדיק גדול מדי. אתה חושב שלהיות צדיק זה מה, לצום כל הזמן? אוקיי, אתה כבר הצדיק הגדול ביותר. אל תעשה, זה איסור. אוקיי, אם מישוהו מחפש היתר, שיתקשר לרב, הרב כבר ימצא תירוץ לאיסור. רבנים רוצים מאוד לצום.

הלכה ב' (תחילה) – "כל מעשיו לשם שמים"

דובר 1: בואו נראה, הקטע הבא הוא מדבר על לשם שמים. אולי יש לך ממש לשם שמים. לשם שמים זה אפילו כשאוכלים, לא כשלא אוכלים. אני לא יודע, אוקיי. רק אכילה בשביל לשם שמים, צום אי אפשר לשם שמים? אני לא יודע, צריך להבין טוב יותר את הקטע הבא.

שאסרה תורה, לא מספיק לך מה שהתורה אסרה, "אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים"? אתה אוסר על עצמך עוד דברים?

ירושלמי – "לא דייך" כפתה חרטה להתרת נדרים

דובר 1: כן, בדקתי את הירושלמי קודם, רציתי לציין היכן כתוב. הירושלמי מדבר בעצם על איך אפשר להתיר נדר. יש לו ציטוטים שונים כמו "מסיעין לו בכבוד המיו, בכבוד רבו". אומרים לו, "אילו היית יודע את זה, לא היית נודר", זה פתח. והירושלמי יש לו רשימה של דברים שאומרים לאדם, "אילו היית יודע" שנדר הוא כל כך חמור וכדומה, האם היית נודר, וזה עצמו אפשר להשתמש בו להתרת נדרים.

ונדמה לי שאחד מהדברים הוא זה, "לא דייך מה שאסרה תורה, שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים". כלומר, זה עצמו הוא פתח חרטה.

דיון: כבוד התורה או דרך הממוצע?

דובר 2: כאילו זה עניין של כבוד התורה. התורה לא אסרה מספיק דברים? זה עניין של כבוד התורה.

דובר 1: אבל הרמב"ם לא אומר בגלל כבוד התורה. הרמב"ם אומר כאן בגלל... אוקיי, יכול להיות שזה גם כלול, כי התורה כבר אמרה, התורה כבר בקצה, התורה כבר אסרה, התורה היא דרך הממוצע, התורה כבר נתנה הכל. אתה מוסיף – אתה מתרחק מדרך הממוצע.

שמונה פרקים – ביאור הרמב"ם הרחב יותר

דובר 2: נכון, בדיוק. הרמב"ם בשמונה פרקים, הוא הרבה יותר מאריך בנקודה הזו, והוא מאוד מתפעל שם מהלשון של "מה שאסרה תורה".

כי הוא אומר שאחד אומר, הוא שואל שם כמו קושיא אפילו, זה הזכיר לי עכשיו בחזרה, אמרתי כמה שיעורים על זה, לא יצא לגמרי ברור, אבל הוא נזכר שהרי לכאורה יש דרך רפואה. יכול אחד לומר, נו, אני צריך לעשות פרישות גדולה לגבי דרך רפואה, לא לגבי חומרי עדים. יכול להיות לו טענה מהפרקים הקודמים, יש לי פרצה גדולה בכל דרך המצוה, יש דרך רפואה, דרך תשובה.

אומר הרמב"ם שעל זה התורה אומרת "ואיך אשא משלי עשרה תורה". כלומר, כשהתורה ניתנה, התורה כבר ידעה שרוב בני האדם נוטים לתאווה וכדומה. כבר יש הרבה גדרים וסייגים בתורה שהם כבר מעבר לדרך המצוה כדי לחנך את האדם, ואם אתה הולך עוד יותר רחוק, תהיה משוגע לגמרי. זה מה שכתוב שם. זה קצת שונה ממה שלמדנו אתמול שהתורה צריכה להיות דרך המצוה.

מחלוקת בגמרא – "נקרא חוטא" לעומת "נקרא קדוש"

דובר 1: אם אני זוכר נכון, נדרים וגם נזירות כשזה בא מתשובה, יש את המעשה בנזיר שבא מן הדרום. הגמרא אומרת שנזירות היא דבר טוב. אילו נדרים זה לצער את עצמו.

דובר 2: זו אכן סתירה על הרמב"ם. הרמב"ם היה לומד שכשעושים את זה באמת כחלק מתשובה, כשאדם יודע מה הוא עושה, הוא עושה את זה מתוך מודעות שזו לא הדרך הנכונה, אלא הוא הולך לתקופה מסוימת. יכול להיות שזו מחלוקת. יכול להיות שהרמב"ם הולך כאן יותר עם הצד שאסור לעשות נדרים לעולם, לא אחד שהתורה מתירה. הרי זו עצמה מצוה, והן נמי.

אבל נשמע שיותר, האמת היא שיש מחלוקת בגמרא. יש באותה גמרא במסכת תענית, הגמרא מביאה שיש אומרים שהיושב בתענית נקרא קדוש. זה לא דבר מוסכם. הרמב"ם פסק כלישנא, ויכול להיות שאותה שיטה סוברת שאסור לעולם לעשות נדרים.

הרמב"ם קובע איסור דרבנן לצום

דובר 1: אוקיי. הלאה אומר הרמב"ם, בכלל שבכלל הזה שמוסיפים על עצמו יותר נזירות ונדרים הוא חוטא, אחד שאינו טוב בדרך כלל, אחד בדרך טבע, ואחד שאינו בדרך טובה.

"ואסרו חכמים כל מה שאסרו". או שהכוונה תמיד, כמו שאנו אומרים אתמול, שאסור לעשות נדרים. כן, "ואסור לאדם שיטריח את עצמו

כלומר, כשהוא אוכל מה שבריא, האם זו ראייה שזה לא לשם שמים, או שעדיין לא הגענו ללשם שמים? בואו נראה לאן הוא מגיע. הוא עדיין לא אמר לשם שמים. עד כמה שאמר – אולי הקטע ממשיך עד הלכה... אני כבר לא זוכר איזו – הרבה יותר מאוחר הוא ידבר על זה. אבל עד כמה שאמר, זה כבר דבר שכלי. הוא אומר שהאדם צריך לאכול בצורה אנושית, כן? הוא אומר שמי שעושה אחרת הוא חמור.

לכאורה, אותו דבר לגבי קיבוץ ממון: יש אחד שעושה יותר עסקים ממה שצריך לאכילה ושתייה וצרכי הגוף – זה כבר כשלעצמו לא אנושי. אז אם אחד לא אוכל סתם לשם הנאה, אלא לשם צורך הגוף, הוא אוכל דברים אחרים והוא אוכל אחרת. נכון. זו כבר מעלה. זה כבר משהו מעלה.

אז זה הדבר הראשון – האם זו כשלעצמה התכלית, או שזה עוד מראה שהוא לא אוכל לשם שמים? בואו נראה. בואו נמשיך. הוא הולך להראות לנו, הוא עדיין לא מראה, אבל אני מרגיש שברור כאן שחלק מהרמה הראשונה של המידה הטובה, של הדרך הנכונה של אכילה ושתייה, זה זה. זה התחיל **מלדעת את השם**, זה ירד עד הסוף לכאורה. אבל קודם כל גם זו מעלה. כי אם לא – האדם הוא כמו כלב וחמור.

הלכה ז – כללי אכילה דרך רפואה

הרמב"ם נותן גמרות. מאוד מעניין שמיד הוא כבר יגיד, בפסקה הבאה כתוב בדיוק איך לאכול ובדיוק וכן הלאה. עכשיו הוא יגיד מה כן בריא לאדם ומה לא. אחר כך יהיה לו אריכות, אבל עכשיו הוא נותן לזה נגיעה מלמעלה, לדעת את ההגדרה.

הדוגמה של "מי שהיה בשרו חם"

כיצד? מי שהיה בשרו חם – מי שגופו חם, חמים, לא יאכל דברים שיחממו אותו יותר. **לא יאכל בשר ולא דבש ולא ישתה יין**. אני חושב שהכוונה לדברים שגופו יצטרך לעבוד יותר וקשה לעכל, כי זה יגרם לגופו להתחמם יתר על המידה.

הפסוק "אכול דבש הרבות לא טוב"

כענין שאמר שלמה דרך משל – כמו ששלמה אמר. מה הכוונה דרך משל? שלמה לא התכוון לבריאיות? **"אכול דבש הרבות לא טוב"** – שלמה מתכוון לומר לנו שמכיוון שמהו טוב לא אומר שהרבה ממנו טוב. **"אכול דבש הרבות לא טוב"** – אפילו דבש שהוא דבר כל כך מתוק, אבל זה לא דבר טוב יותר מדי ממנו.

יכול להיות שזה משל על דברים אחרים, כמו שהוא אומר כן – במשלי הרי יש שזה משל על לא ללכת אחרי מה שמתוק, מה שטוב. הפסוק הבא כתוב **"הוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך"** – שאדם הוא חבר טוב גם, לפעמים זה כמו דבש, לא טוב יותר מדי ממנו. הכל עוד בדרך המוסר.

אבל רואים שהרמב"ם אומר, רואים שהמשל גם אמת – כמו שרש"י אומר בתחילת משל, "המשל של משלי" – אפילו כשהוא מתכוון למשל, המשל גם טוב. אכן יותר מדי דבש לא טוב. ואולי דבש גם הוא משל, כי לאו דווקא דבש – יכול להיות גם, אני יודע, בשר, כמו שהוא מביא כאן. דברים שהם מה שזה יותר מדי לגוף של האדם.

האדם שהוא "יבש רוח"

האדם שהוא יבש רוח צריך לשתות אחרת – **מי עלשין**, איזה מים מרקיים שיש בהם איזה ירק, הוא אומר, איזה משקה שהוא יותר רפואה – **אף על פי שהוא מר**, אפילו שהוא מר בפיו. עלשין הוא אחד מסוגי המרור, אחד ממיני המרור הוא עלשין.

שלא יאכל רק דברים מתוקים, כדי שידע שהוא אוכל ושותה רק **דרך רפואה** – **כדי שיבריא ויעמוד שלם** – כדי שיהיה בריא ויוכל לעמוד שלם בגופו. למה הוא אוכל ושותה? כי הוא יודע **שהואיל ואי אפשר לאדם לחיות אלא באכילה ושתייה**.

בקיצור: שיזכור כל היום מה המטרה ומה רק אמצעי להגיע למטרה. להרוויח כסף כשלעצמו אינו המטרה, לשתות כשלעצמו אינו המטרה. שיזכור שעובדים בשביל מטרה גדולה יותר.

כוונת כל מעשיו לידע את השם

דובר 1: אוקיי, איך זה נכנס כאן? בלימוד ספרים, תגיד לי.

דובר 2: אומר הרמב"ם, **"צריך אדם שיכוון כל מעשיו"**, כאילו שיכוון, שיתמקד, שיכוון את כל מעשיו, **"כדי לידע את השם ברוך הוא בלבד"**. שהמעשים יהיו רק עם התכלית של לדעת את הקב"ה, לידע את השם. מובן הרי, הדבר הגדול ביותר, החשוב ביותר, שכל המעשים יובילו לשם.

"ויהיו ישיבתו וקימתו ודבורו הכל לעומת זה הדבר". ישיבתו, עמידתו, דיבורו, הכל יהיה מכוון לדבר הזה.

כיצד? – עסקים ועבודה

כיצד? הרמב"ם מסביר, **"כשישא ויתן"**, כשהוא עושה עסקים, **"או יעשה מלאכה"**, או שהוא עובד – שני סוגים, אחד הוא בעלות עצמית, או אחד הוא עבודה בשביל אחרים – או שהוא עובד בשכירות כדי להרוויח כסף, יכול להיות פשוט, יכולה להיות לו אמונה שהוא רוצה כסף. **לא יהיה בלבו קיבוץ ממון בלבד**, שלא יחשוב רק את התכלית הפשוטה והנמוכה של לקבל כסף סתם. **אלא יעשה דברים הללו**, שיעשה את הדברים האלה, **כדי שימצא** –

הלכה ה – "כיצד" – עסקים ועבודה לתכלית

הרמב"ם מסביר: **כשישא ויתן**, כשאדם עושה עסקים, או **יעסוק במלאכה**, הוא עובד – שני סוגים: אחד הוא בעל הבית עצמאי, אחד הוא עובד בשביל אחרים – אבל הוא עובד כדי לקבל כסף. הוא יכול הרי להיות פשוט, הוא יכול הרי לחשוב על כסף.

לא יהיה בלבו – שלא יחשוב רק את התכלית הפשוטה והנמוכה – **לקבץ ממון בלבד**, **אלא יעשה דברים האלו** – שיעשה את הדברים האלה – **כדי שימצא דברים שהגוף צריך להם** – כדי שיוכל לדאוג לגופו, שיוכל לקבל את כל מה שגופו צריך.

מה הגוף צריך? הגוף צריך מספיק **אכילה, שתיה, ישיבת בית, נשיאת אשה** – וכנראה אחר כך הוא יוסיף. הוא צריך לזכור שאני עושה עכשיו כדי שאוכל לקבל את כל מה שאני צריך לגוף, רק לגוף, וכל מה שאני צריך לגוף הוא כדי שאוכל להיות עובד ה'.

חידוש: שני שלבים בתכלית העבודה

אבל בואו נראה, לכאורה יש שני שלבים, כי לכאורה השלב הראשון גם יש בו מעלה. כלומר, יש הבדל בין אנשים שמרוויחים כסף ועוסקים במלאכה סתם כי הם אוהבים כסף – זה בכלל לא דבר טוב. הוא צריך לעשות את זה כי זה צורך הגוף. זה סיבה אחת – זו עדיין לא התכלית, אבל זו סיבה.

הלכה ו – אכילה ושתייה: לא להנאה, אלא לבריאות

וגם הדברים עצמם, כמו שהרמב"ם מנה – אכילה, שתייה – הדברים עצמם: **לא יאכל וישתה**, כשהוא אוכל ושותה, **יתכוון בלבו לעשות דברים אלו כדי ליהנות בלבד** – שלא יחשוב שהוא עושה את זה בשביל הנאה. כי אז, מה שהוא יעשה – אם הוא רק חושב על ההנאה הנוכחית, הוא לא יאכל ולא ישתה בדרך הטובה. מה שיקרה, יצא **שאינו אוכל ושותה אלא המתוק לחיך** – אז הוא יאכל רק את מה שמתוק לחכו, מכיוון שכדי ליהנות תבלוט רק ההנאה.

אלא ישים על לבו כשיאכל וישתה – כשהוא אוכל ושותה ישים על לבו – **כדי להברות גופו ואבריו בלבד** – כדי שיהיה בריא.

ההבדל המעשי

ומה התוצאה מזה? איפה נתפס ההבדל? הוא אומר: שלא יאכל וישתה כחכמים, אבל כשהלשון מתאוה לו – **כמו הכלב והחמור** – כמו מלכים אחרים, כשתופסת אותם תאוה, הם אוכלים. **אלא יאכל דברים המועילים לו** – כשכל הזמן הוא רוצה לאכול כדי להיות בריא, הוא יאכל דברים שמביאים לו בריאות, ולא יעניין אותו ההבדל אם הדבר מתוק או מר. **ולא יאכל דברים הרעים לגוף** – והוא לא יאכל דברים שמזיקים לגוף – **אף על פי שהם מתוקים לחיך** – אפילו שהם מתוקים לחכו.

חידוש: אכילה בריאה לבדה – האם זה כבר לשם שמים?

או כשהוא חושב שהוא בועל כדי שיהיו לו ילדים שהם ילדים בריאים — **עושה מלאכתו ומשמשין לצרכו** — עושה מלאכתו, מילה לצורכו, שהוא רוצה ילדים כדי שהילדים יעזרו לו, ילדים יעשו בשבילו את העבודה, וילדים... שיהיו לו נערים שהוא יכול לשלוח אותם בשליחויות. שהדרך הטובה אינה דרך טובה, כי סוף כל סוף אין לו תכלית גדולה.

אלא ישים לבו — הוא חוזר למה שהתחיל. כן, זו לא דרך טובה, כי חסרה דרך השם שהוא התחיל בה. אלא ישים לבו...

דיון: מה פירוש "דרך טובה" — קוד לדרך המצוה?

חברותא א': איך הוא צריך לחשוב? מה? דרך טובה היא קוד לדרך המצוה שיש כאן בפנים?

חברותא ב': כן, תמיד הוא מפריד דרך טובה. ונשמע שכל העניין הוא גם חלק מדרך המצוה. זה גם חלק מ... הוא קורא לזה דרך השם, הוא אומר שהקב"ה מתנהג בדרכים.

כאן נשמע שמה שאתה קורא הכוונה — הוא אומר שהכוונה היא לא רק מה שהוא חושב, הכוונה היא איך שהוא מתנהג. שאתה רואה שהוא עושה את זה אחרת כשהוא עושה את זה בדרך רפואה, וזה אומר שאתה הולך לעשות פחות או יותר לפי צורך הרפואה ולא לפי צורך תענוג הגוף — וזו לא ההגדרה של אכילה טובה.

חידוש: כוונה מתבטאת במעשה — לא רק במחשבה

חברותא ב': אני רוצה להוסיף קצת שזה לא רק שיש אכילה ואחר כך יש למה האכילה. לא — האכילה הטובה תלויה באיך שמבינים את הלמה. כלומר: הטוב של פעולת האכילה כבר, כמו כל דבר, תלוי באיך שאתה מבין למה זה בשביל.

אולי חשבתי שאכילה אפשר למדוד רק אם הוא רוצה להיות בריא. אחר כך מודדים: למה הוא רוצה להיות בריא? אם התכלית הגדולה ביותר שלו היא להיות בריא — למשל, הוא הקדיש את כל יומו להיות בריא, הוא עשה כל היום התעמלות, והוא לא התפלל ולא למד כלום, הוא לא עשה שום עבודת השם אחרת.

אכן, באכילה אי אפשר... נראה שמה שהרמב"ם היה אומר הוא שכשמישהו אומר "אני אוכל לשם שמים" זה עדיין לא מספיק, כי צריך לבדוק איך הוא אוכל. אם הוא אוכל רק דברים בריאים, ורק כשהוא רעב, ורק כמה שהוא צריך — יודעים שהוא אוכל למטרה טובה להיות בריא. ועכשיו צריך לבדוק: האם יש לו מטרה גבוהה יותר? מהי המטרה של להיות בריא? צריך עכשיו לבדוק למה הוא בריא.

חברותא א': כן, לכאורה צריך להיות עדיין איזה חילוק.

חברותא ב': אני חושב שיש חילוק, יותר ממה שהוא לא אומר כאן. כן, הוא לא אומר כאן, אבל אני חושב ש... כי לחשוב זה לא מעניין. מה אכפת לי מה אתה חושב? אני לא סבור שלחשוב זה מעניין. זה לא מדבר אליי.

למשל, אצל הבנים אפשר לראות חילוק פשוט, נכון? למשל, מישהו שרוצה ילדים לא רק לצורכו, אלא כי הוא רוצה, כמו שהרמב"ם אומר, שהבנים יהיו חכם וגדול בישראל — הוא מתחנך עם סוג אחר של אדם. זה לא רק שהוא עושה מצוה או שיש לו כוונה. הוא אוכל אולי קצת... אולי הוא אוכל אפילו פחות בגלל המחשבה הזו.

חברותא א': כן?

חברותא ב': אה, אתה חזרת?

חברותא א': כן. בסדר.

חברותא ב': אני מקווה שנ... כן, בסדר.

הלכה ט (המשך): **וישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק**

אז בואו נמשיך הלאה. אלא, תגיד, תגיד, תגיד הלאה.

הלכה ח — "וכן כשיבעול" — תשמיש המיטה דרך רפואה

וכן כשיבעול, לא יבעול אלא כדי להברות גופו וכדי לקיים את הזרע — רק כדי שיהיה בריא. **לקיים את הזרע** — כדי שיוכל להוליד ילדים, כדי שתהיה המשכת הדורות.

דיון: מה הכוונה "לקיים את הזרע"?

דובר 1: אוקיי, אני לא יודע מה פירוש לקיים את הזרע. נשמע שזה גם לקיים את הזרע? אני לא יודע, אני לא יודע מה זה אומר. אוקיי.

דובר 2: אני חושב שבפרק הבא הרמב"ם ידבר על זה, הרי הוא לא אמר מטרה, זרעו. הוא אמר עוד כוונות.

דובר 1: כן, הוא אומר אחרת.

דובר 2: זה מה שאני אומר — אני חושב שכאן זה ברמה פשוטה יותר. הפרק הבא הוא מאוחר יותר, גם מצד רפואה, גם אחרי זה יש מצד לשם שמים. אבל עכשיו אנחנו מדברים ברמה פשוטה. נשמע יותר שהוא מתכוון לומר שכאן, הוא עדיין לא מדבר על התכלית של להוליד ילדים וכדומה, כי כאן הוא מדבר כמו אכילה ושתייה. נראה שלאדם יש צורך — זרעו יתקלקל אם הוא לא בועל אף פעם, משהו כזה. זה משהו יותר מעשי לרפואת האדם.

סטייה: כסף משנה על מצוות עונה

דובר 1: הרב הרי ייתן אמירה — וכל המצוות עונה אנו מקפידים. זה מעניין.

דובר 2: אבל הכסף משנה אומר שזה לא נכנס כאן, כאן מדברים הרי הלכה. ודאי שהרמב"ם יכתוב עוד מצוות עונה במקום אחר, כאן מדברים הרי רק מצד רפואה.

חזרה לרמב"ם: בועל דרך רפואה

ולפיכך — איך רואים שהוא בועל את אשתו, יש לו כוונה לשם יחוד, לשם שמים, אבל הוא יודע שצריך כמו דרך רפואה. כשהוא יודע שצריך דרך רפואה — אוי, לקיימה מצוה זו.

אז רואים, כאן רואים בבירור שעדיין לא מדובר על הכוונה של להוליד ילדים או משהו כזה. יש צורך לאדם עצמו, והוא עושה את זה בתורת רפואה, כמו שלאכול זו רפואה. זה משהו כמו הרעיון הזה.

הלכה ט — "המנהיג עצמו על פי הרפואה" — בריאות לבדה עדיין לא מספיקה

טוב מאוד. אומר הרמב"ם, זו עוד רמה אחת. עכשיו הוא הולך לומר שזה עדיין לא מספיק. שלא יהיה לו רק את מה שקוראים לזה "סיפוק מידי" — ההנאה הנוכחית מלהרוויח כסף, או ההנאה הנוכחית מלאכול דברים טובים — אלא לתכלית רחוקה יותר.

ועכשיו הוא מסביר קצת יותר. אומר הוא: **"המנהיג עצמו על פי הרפואה"** — זו דרך אחת, אבל אפשר לומר שזה יותר... איך הוא אומר שם? שלא יראו שזה עושה לו הנאה עכשיו, אלא הוא עושה זאת כי זה בריא. זה לא בשביל הנאה כלל, זה בשביל צורך. אדם לא יכול להיות בלי אכילה ושתייה, זה כמו צורך, לא תענוג, זה פשוט צורך.

חידוש: להיות בריא כשלעצמו הוא גם רק אמצעי

עכשיו הוא הולך לומר שזה עדיין לא מספיק. מה שהאדם מתנהג להיות בריא — להיות בריא כשלעצמו הוא גם רק תכלית. להיות בריא הוא גם רק תכלית. אלו שתי רמות של תכלית:

- **התכלית הפשוטה** היא שאני אוכל כדי להיות בריא.

- **ואחר כך** — אני בריא לתכלית גדולה יותר.

"המנהיג עצמו על פי הרפואה, אם שם על לבו שיהיה כל גופו ואבריו שלמים וחזקים בלבד" — אם הוא חושב, הוא מתנהג בדרך בריאה כדי שיהיה בריא, האם זה — להיות בריא כשלעצמו זו כבר הגאולה האחרונה, זו כבר התכלית האחרונה? אבל כשהוא חושב שהוא בועל כדי שיהיו לו ילדים שהם ילדים בריאים, עושה מלאכתו בשביל הבנים, עושה מלאכתו ממילא לצורכו — שהוא רוצה שיהיו לו ילדים.

הלכה ט (המשך): "דרך טובה" בלי דרך השם אינה מספיקה

חידושי: "חכם וגדול בישראל" — לאפוקי "עושה מלאכתו"
חברותא ב': אבל מה שאני רואה כאן — אני תופס עכשיו שזה לאפוקי **עושי מלאכתו**. יש דרך פשוטה, והוא אומר "אני צריך ילדים". למה? כן, ילדים זה נחמד. אז הוא אמר לו: "לא, אולי אחד מילדיי יהיה חכם ויידע את הקב"ה". הקב"ה יהיה לו עוד יהודי שיודע עליו.

הערה היסטורית: הולדת ילדים בתקופות שונות
חברותא א': ראיתי שבזמנים הקדומים, עיקר הפרנסה של אנשים היה שהיה להם שדה גדול. כשיש שדה גדול, ככל שיש יותר ילדים — זה לא עולה הרבה להחזיק עוד ילדים, והילדים עוזרים. ברגע שהשתנה בעולם הגוי אופן החיים, הם התחילו להוליד פחות ילדים.

אבל אנחנו היהודים לא סובלים מזה, אין חילוק אם צריך ילדים בשביל... יש ילדים כדי שיצא חכם וגדול בישראל, ממילא, כן.

חברותא ב': וזה — כל הנפקא מינה היא רק בכוונה החלשה, אבל הכוונה האמיתית היא בוודאי שכל שיש יותר ילדים, כך יש יותר סיכויים שיהיה גדול, יותר סיכויים לחכם וגדול בישראל.

חברותא א': וזה מה שאני אומר, ממילא אצלנו לא השתנה כלום, אין חילוק באיזו דרך חיים, אם גרים בעיר או אם גרים בחוזה.

מבנה מדורג של תכליות — כל תכלית צריכה תכלית גבוהה ממנה
חברותא ב': אני אומר שוב: הדרך שבה עושים הכל לשם שמים היא כשעושים את זה לתכלית גדולה יותר, והתכלית הגדולה קצת יותר עושים אותה לתכלית גדולה עוד יותר. כלומר, שאוכלים כדי להיות בריאים. אבל להיות בריא כשלעצמו — לכאורה גם אי אפשר לראות. שני אנשים יכולים לאכול בריא, אבל עדיין לא נראה מי מהם עושה את זה לשם שמים. צריך להסתכל יותר, צריך לראות מהי התכלית של להיות בריא.

חברותא א': זה כך. לכאורה כן אפשר לראות, כי אני רואה — אני חושב, למשל, אם המטרה של מישהו היא שיהיה לו בן חכם בישראל, הוא צריך חסד כלפי האדם האחר. כאן כן, עדיין אין לך את המעשה לפי דעתי מהרמה השנייה, כך אני חושב.

חברותא ב': אבל זה יכול להיות גם באכילה. אם מישהו הולך להקדיש חמש עשרה שעות ביום רק כדי לאכול בריא, הוא חסר בכך שזה רק חלק מזה — זה חלק מאכילה לעבודה. אז חלק מהיום הוא מקדיש לתורה, וקצת יש לו בראש בריאות, יודעים שהתכליות שלו מאוזנות היטב. סתם זה לא בריא לטפל בבריאות גם כל היום.

הלכה י: **נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד**
אומר הרמב"ם, הוא מציג מהלך שבו הוא אומר "כל ימיו עובד את ה'". מי שהולך במהלך הזה תמיד, שיש לו בראש בעניינים הגשמיים שלו, בעניינים הגופניים שלו יש לו בראש כדי שיהיה יודע את השם — יוצא שהוא עובד את השם תמיד, שהוא עובד את ה' לעולם. לא רק כשהוא מתפלל, לא רק כשהוא לומד ועושה הכנות לידיעת השם שלו, אלא גם כשהוא עושה את העניינים הגופניים שלו, הוא עושה הכנות לידיעת השם.

אפילו בשעת שינתו, אפילו כשהוא עוסק בפרנסה, אפילו בשעה שבוועל — הוא עושה עבודת השם. למה? **מפני שמחשבתו בכל** — המחשבה בכל הדברים האלה היא — **כדי שימצא צרכיו**, כדי שיהיו לו מה שהוא צריך, שכל הצרכים יטופלו — **עד שיהיה גופו שלם לעבוד את השם**, כדי שגופו יוכל להיות עובד השם.

יוצא שכל מה שהוא עושה הוא לתכלית האחרונה. הכל נבחן לפי התכלית האחרונה.

חידושי: "מחשבתו" פירושה כוונה — לא חשיבה אקטיבית

חברותא א': "וישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק" — הוא צריך ליישב את לבו, הוא צריך להתמקד, הוא צריך לחשוב על כך שגופו יהיה שלם וחזק, כדי... שהגוף הוא עוד חלק מתכלית גדולה יותר.

"כדי שתהא נפשו ישרה לדעת את ה'" — שנפשו תהיה ישרה, שנפשו תהיה במקום טוב כדי לדעת את ה'.

למה צריך גוף טוב כדי לדעת את ה'? אומר הרמב"ם: **"שאי אפשר שיבין ויסתכל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאיבריו כואב"** — אי אפשר שאדם יחשוב ויבין בחכמות כשהוא רעב וחולה, או כשכואב לו אחד מאבריו. הרמב"ם הזכיר קודם נביא, שמי שרוצה להגיע לנבואה צריך להיות גיבור, כי הגוף צריך לשתף פעולה, צריך שיהיו הכוחות הנדרשים.

חידושי: עבודת השם = ידיעת השם — לא סתם קיום מצוות

רואים בבירור שהמילה "לעבוד את ה'" אינה מספיקה, מה שאומרים בדרך כלל לעבוד את ה', לקיים מצוות. כי באמת, האמת היא שאם מישהו היה אומר סתם שצריך לעבוד את מה שאנחנו קוראים בדרך כלל עבודת ה' — נו נו, הוא לא בריא, עושה מה שהוא אנוס רחמנא פטריה, עושה מה שהוא יכול אז, מה הבעיה?

כי הרמב"ם מבין שמה שהוא קורא "לעבוד את השם" הוא מדויק מאוד "לדעת את השם". אין דרך אחרת של עבודת השם אלא לדעת. וזה אי אפשר בפועל לעשות, כמו שהוא אומר כאן — **"שאי אפשר שיבין ויסתכל בחכמות"** — לא כתוב "שמא יתפלל ויניח תפילין". יכול להיות שאפשר להניח תפילין כשחולים, אבל להסתכל בחכמות צריך יישוב הדעת, וצריך להיות בריא. ומכיוון שלהסתכל בחכמות הוא מה שיביא לדעת את השם, זו ממש ההגדרה, ומזה הוא חייב להיות בריא.

הרוזינער: יו"ד-ק"י ו"ו-ה"י במילות העבודה

טוב מאוד. מלבד יישוב הדעת של הרוזינער — והרוזינער אמר שבתורה ומצוה ועבודה, כל המילים הללו יש בהן ו"ה. בכל המילים כמו אכילה, שתיה, ביאה, לינה, יש יו"ד ק". הוא אומר, כי הוא אומר שיו"ד ק" הוא משהו יותר בהסתר. שניהם חלקים מעבודת השם, שניהם כדי שהאדם יהיה לדעת את השם.

חברותא א': לא, זה מעניין. כמו שאתה אומר את זה, הרי גם התפילה היא הכנה ל... יכול להיות שזו הכנה קרובה יותר לדעת את השם, אבל שניהם הכנה לדעת את השם.

חברותא ב': כן. טוב מאוד.

הלכה ט (המשך): **אולי יהיה חכם וגדול בישראל**

על הדבר השני למדנו שהוא בועל כדי שיהיו לו ילדים, אבל לא סתם שיהיו לו ילדים, אלא **"וישים על לבו שיהיה לו בן אולי יהיה חכם וגדול בישראל"**. אולי הבן יהיה חכם וגדול בישראל, ממילא הבן יעזור לו לדעת את השם, כוונתו אולי.

חברותא א': הבן יעזור לו לידיעת השם אולי.

חברותא ב': הבן יעזור לו לידיעת השם, או ביחד. הבן עזר לו להבין את הקב"ה. שלא יתבייש. שגם הוא יעשה עבודת ה', אנשים יכולים לומר: "בני היקר, למד אותי להיות עבד ה'."

חברותא א': אבל לכאורה כאן, הבן בכלל לא בצורך, הוא חכם וגדול בישראל. בשביל היהודים, הוא ילמד אחרים, אולי...

חברותא ב': כן, שיהיה לתכלית גדולה יותר, בקיצור. כוונה שעוד יהודי יידע מהקב"ה. אבל כאן הלאה אתה רואה שהכוונה הטובה של בניין הבנים היא לא סתם שהיהודי יהיה יהודי כשר — הוא יהיה חכם וגדול. גדול בישראל זה לשון מעניין. אבל זו כוונה חדשה, אלו הסיבות.

- והגוף – כוח העיכול, שאולי בהמשך הרמב"ם ידבר יותר על זה, המעינים, כל הדברים האלה.

לשני דברים – השינה חשובה לשני דברים: לנפש השכלית ולנפש החיונית, לדעת ולגוף.

כדי שלא יחלה – שלא יחלה בשני הדברים: שלא יחלה בראש ושלא יחלה בבטן. מדוע? כי הרי אנו יודעים שאדם אינו יכול לעבוד את הקב"ה כשהוא חולה. ממילא, **שינתו עבודה למקום ברוך הוא** – שינתו היא עבודת ה'.

סטייה לכבוד חודש אדר: "עד דלא ידע" ושינה

הברותא א: כמו הרמב"ם, והרי זה צוות חכמים ואמרו... אני אומר אתם בדיחה – אני חושב שבעניין שינה כתוב פעמיים "לדעת", ולכן הרמב"ם בפורים כשאמר עד דלא ידע, אמר שכוונתו לשינה. שזה עניין כזה, משהו כדי שתנוח דעתו – איני יודע, ישן לדעת, ישן שלא לדעת, איני יודע בבירור.

הברותא ב: היכן אתה רואה פעמיים "לדעת"?

הברותא א: ישן לדעת כדי שתנוח דעתו וינחה גופו.

הברותא ב: אה, כוונתי, כדי שתנוח דעתו וינחה גופו הם שני הדברים שקורים כשישנים, כפי שפירשתי לכל הפחות.

הברותא א: אני חושב שהפשט שלך נכון, הפשט שלך הוא פשוט בתורה לכבוד חודש אדר.

הברותא ב: אה, זה בשלושים יום, בימים, כמה ימים.

"וכל מעשיך יהיו לשם שמים" – המסקנה של ההלכה

הברותא א: ממילא יוצא, אומר הרמב"ם, ששינתו היא עבודה למקום ברוך הוא – שינתו היא עבודת ה'. והרי זה צוות חכמים ואמרו "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" – כל מעשיך יהיו לשם שמים.

כלומר, כל מעשיך תעשה עם המטרה הגדולה יותר בראש. כלומר, תעשה אותם בדרך הנכונה, אבל הדרך הנכונה לבדה עדיין יכולה להיות מתוך מטרה שאינה גדולה – אלא שתהיה מתוך המטרה הגדולה ביותר. והמטרה היא שאדם יהיה בעל ידיעת השם.

והוא שאמר שלמה בהכמתו "בכל דרכיך דעהו" – בכל דרכיך תדע את הקב"ה. כלומר, התכלית האחרונה היא לדעת את הקב"ה, אבל כל הדברים המובילים לשם – כל מה שאתה עושה בענייני הגוף – יהיה כדי שאדם יגיע לידיעת השם.

שמונה פרקים פרק ה' – האריכות של הרמב"ם בנושא זה

הברותא ב: צריך לראות בשמונה פרקים, הוא אומר שם שזה משהו כמו המאמר היפה ביותר של חז"ל, או משהו כמו מבחר מאמרים?

הברותא א: כן, איך זה? הוא מביא שם את הלשון...

הברותא ב: אה, לא כאן. שמונה פרקים פרק ה', נכון?

הברותא א: זו הנקודה, כתוב בשמונה פרקים פרק ה'. והרמב"ם מאריך שם מאוד מאוד בעניין זה.

הברותא ב: הרמב"ם אומר שם שזו מדרגה גדולה. צריך ללמוד שם, אתה יודע איך ללמוד בעיון? על הפרק הזה, להסתכל במיוחד...

הברותא א: כוונתי, גם החצי הראשון של פרק ד' מאריך מאוד בנושא של תענוגי הגוף ואותו...

הברותא ב: בכלל העניין של מידות האמצעות, כן?

הברותא א: כן, אבל אני אומר שבמיוחד הפרק הזה עוסק בנושא של פרישות, של אלה שבאים וטוענים – כל העניין הזה הוא מאריך שם באריכות יוצאת דופן. וגם הנושא של "כל מעשיך יהיו לשם שמים" נמצא בפרק ה'.

לשון הרמב"ם בשמונה פרקים: "בכח אלהי בלי ספק כלל"

הברותא ב: וכפי שאתה אומר, הוא מביא שם... תסתכל על הלשון, לשונו כך:

הברותא א': כן?

הברותא ב': אני רק רוצה לדייק – אני לא רואה שכתוב כאן דווקא המילה מחשבתו. כלומר, מחשבה כאן פירושה כוונה. זה לא אומר שהוא צריך לחשוב. אין חילוק אם הוא שוכח, אין חילוק. עכשיו עם המילה שיחשוב שאני מתכוון לזה.

כמו שאתן משל: שמישהו יש לו כוונה לבנות בית, כן? בינתיים הוא צריך ללכת לסחוב ספסלים, הוא צריך לסחוב עצים, הוא צריך לעשות תוכניות, הוא עושה קשרים – הרבה דברים צדדיים. מי שלא יודע את הכוונה, הוא רואה אותו עושה דבר צדדי. מי שידוע את הכוונה, יודע שבכל מעשיו הוא עושה כדי לבנות את הבית, כי זו התכלית של התכלית. עכשיו הוא הולך לחנות הרהיטים, הוא הולך לשרברב – כדי שיוכל לבנות את הבית.

כמו מישהו שעובד כי יש לו ילדים וזה עולה לו הרבה כסף – הוא לא צריך כל הזמן לחשוב על הילדים, אבל כל הזמן שהוא עובד יודעים שהוא עובד בשביל הילדים שיוכלו להתפרנס.

אז, מי שידוע שהמטרה האחרונה שלו היא עבודת השם – אוטומטית כל מה שהוא עושה הוא הכנה לדבר הזה.

כוונה לשם שמים – עובדה, לא מחשבה בשעת מעשה

הברותא א: זה יותר עובדה, זה לא שהוא חושב בשעת מעשה על זה. יכול להיות בשעת מעשה – כשאתה דופק את המסמר אתה צריך לחשוב שהפטיש יעלה על המסמר ולא שתדפוק באצבע שלך. אבל יכול להיות שכשנזכרים כן מפעם לפעם שמה שאני עושה הוא עבודת השם, זה נותן טעם, זה נותן משהו, זה עושה את העבודה קצת יותר קלה, זה עוזר להתמקד – בוודאי שיש לזה מעלות. אבל כן.

הברותא ב: אתה נכנס עכשיו למחלוקת בין המוסרניקים לחסידים.

הברותא א: אבל כן. לא, כוונתי, החסידים מדברים על מדרגות אחרות. הרמב"ם מדבר על דבר פשוט לכאורה, כי הוא אומר שהוא מציג עבודת השם – הוא לא אומר "צריך לכוין", "צריך לחשוב", ודברים כאלה.

ביאור "ישן לדעת" – לא כוונה בשעת השינה, אלא שינה לתכלית

הברותא א: אפילו כשהוא ישן – אם ישן, והוא ישן לדעת... חשבתי מה הוא מתכוון. לא בשעת השינה עם כוונה – הוא עכשיו בעל שם, הוא יכול בשעת השינה למלמל לשם יחוד. אני כבר לא מדבר על זה.

אבל הוא הולך לישון – כשאתה יודע שכל המערכת שלך בנויה לתכלית הגדולה, אתה יודע שהוא ישן כדי שיהיה ערני, כדי שדעתו תירגע, גופו יירגע, כדי שלא יחלה.

מה הפשט של המילה "ישן לדעת"? אתה מתכוון לומר שהוא ישן עם דעת? "לדעת" פירושו לתכלית – לא כשהוא ישן, אלא הוא ישן לתכלית.

דיון: מה פירוש "לדעת"?

הברותא א: אני חושב שהמילה "לדעת" – היה צריך לכתוב "ישן בשביל דעת השם"?

לא, אולי הוא מתכוון לאפוקי "ישן באונס" – שינה בשוגג כזו. מה זה לדעת? הוא יכול לומר ישן לדעת – הוא הולך לישון עם הכוונה כדי שתנוח דעתו וינחה גופו וכדי שלא יחלה. למה? כי הוא יודע הרי שאי אפשר לעבוד את ה' כשחולים.

אבל לא חייב להיות שה"לדעת" כאן מתכוון ממש עם כוונתו. יכול להיות דבר חשוב כזה שאומרים שצריך לישון לשם שמים, אבל "לדעת" כאן פירושו שהשינה שלו היא גם בתוך המטרה הגדולה יותר של חייו – להיות עובד השם, להיות יודע את השם – כדי שתנוח דעתו וינחה גופו.

שינה משרתת שתי פונקציות – דעת וגוף

הברותא א: הוא אומר הרי, הרמב"ם אומר כאן בבירור ששינה יש בה שני דברים:

- אחד – היא מרגיעה את האדם, היא מרגיעה את דעתו, המוח מתעייף.

חברותא א: אבל האמת היא שבלי הרמב"ם לעולם לא הייתי מבין את בבא קמא דף י"ח באותה דרך.

חברותא ב: יפה מאוד. אחרי שתבין שזה כוונת כל הסוגיא, אחר כך אתה רואה, אתה פותח ברכות ורואה שכתוב ממש בשורה אחת – אתה אומר, "וואו, בשורה אחת כתב מה שאני התייגעתי ארבע שנים לתפוס."

חברותא א: נפלא. כן.

סיום פרק ג'

חברותא ב: נו, זה פרק ד'.

חברותא א: פרק ד' או פרק ג'?

חברותא ב: פרק ג'. הפרק השלישי. בסדר.

חברותא א: יפה מאוד. סעיף ד', אתה עדיין כאן? בסדר.

הוא מביא את הגמרא "**בכל דרכיך דעהו**", והוא מביא אפילו את הגמרא – הוא אומר אפילו לדבר עבירה. כלומר, אפילו יש עניינים של מעשים שאתה עושה עכשיו אולי קצת עבירה, אבל זה יוביל לתכלית גדולה יותר, גם זה בכלל "בכל דרכיך דעהו".

הוא אומר כך: "**וכבר כללו חכמים עליהם השלום כל הענין הזה בלשון הקצר ביותר שיכול להיות... והקיפות ענין הקף שלם מאד מאד, עד שכאשר יתבונן בקוצר אורך המלים, ואך נאמרו על ענין הגדול עצום הזה בכללותו, שכבר חוברו בו חיבורים ולא הקיפוהו כולו, תדע שנאמרו בכח אלהי בלי ספק כלל.**"

חברותא א: זה הרי דבר עצום. נראה שהם יכולים לומר בשורה אחת מה שאנשים אחרים צריכים ספר שלם על כך – זה ממש רוח הקודש.

חברותא ב: זה לא רק דרך קצרה, זה כבר כמעט רוח הקודש.